

راهبردهای مؤثر در مرمت شهری؛ به منظور حفظ هویت فرهنگی در مناطق تاریخی شهری

تاریخ دریافت مقاله :

۱۴۰۲/۰۹/۲۸

تاریخ پذیرش مقاله :

۱۴۰۲/۱۲/۲۹

محمد دبدبه^۱ (نویسنده مسئول)علی حقیقت پرست^۲

چکیده

تاریخ‌نگاری میراث شهرها و مناطق تاریخی، نمایانگر پیچیدگی و غنای هویت فرهنگی مردمان است و به‌طور خاص نمود این میراث‌های فرهنگی، به‌عنوان یک میراث ملی، نقش بسیار حیاتی در شکل‌دهی به حفظ هویت فرهنگی یک جامعه ایفاء می‌کنند. این مناطق به‌عنوان ماهیت ذاتی تاریخی، ابعاد اجتماعی، فرهنگی اقتصادی و حتی سیاسی، هویت فرهنگی شهرها را حفظ و ارتباط عمیقی با مطالعات آینده آن نواحی در خود دارند. در این زمینه، تبیین مرمت شهری به‌عنوان یک راهبرد مهم در حفظ، ارتقاء هویت فرهنگی و محیط پایدار در مناطق تاریخی شهری مورد توجه قرار گرفته است. مطالعات نشان می‌دهد که تبیین مرمت شهری نه تنها به حفظ ساختارهای تاریخی کمک می‌کند بلکه از طریق باززنده‌سازی و احیاء این مناطق، می‌توان به ارتقاء کیفیت زندگی شهروندان و جذب گردشگران ارج نهاد. در این پژوهش، به بررسی اهمیت مرمت شهری به‌عنوان یک راهبرد برای حفظ هویت فرهنگی در مناطق تاریخی شهری پرداخته و راهکارها، چالش‌ها، و اثرات مثبت این اقدامات را مورد واکاوی قرار داده است. به‌عبارتی دیگر، این تحقیق پژوهشی با بررسی خاستگاه و سیر تحولات دیدگاه‌های حوزه مرمت و حفاظت در زمان معاصر پرداخته و در ارتباط با راهبردهای مرمت شهری برخوردار می‌باشد. روش تحقیق پژوهش حاضر را می‌توان ترکیبی از مرور ادبیات (کمی)، برای شناخت مبانی نظری عنوان داشت. و با بهره‌گیری از روش (کیفی)، در راستای تبیینات بر شناسایی ارزش‌های مطالعات هویت فرهنگی بهره‌جست. بدین ترتیب، با استفاده از شاخص‌های کمی؛ عملکرد راهبردها و تدابیر مرمت شهری ارزیابی می‌شود. یافته‌ها حاکی از آن است که واکاوی عمق ابعاد موضوعی و اصول نظری، می‌تواند تبیینی مؤثر در جهت تثبیت راهبردهای مرمت شهری به‌منظور حفظ هویت فرهنگی در مناطق تاریخی شهری هویدا گردد. در نتیجه، این تلاش به دنبال ساختار و ارتباط مفاهیم مبانی نظری با راهبردهای مرمت شهری انجام گرفته است، تا به‌وضوح نقش هر کدام در حفظ و ارتقاء هویت فرهنگی مناطق تاریخی شهری را برجسته سازد.

کلمات کلیدی: هویت فرهنگی، مرمت شهری، راهبرد، مناطق تاریخی شهری، احیاء.

۱- پژوهشگر، تحلیل‌گر-نظریه‌پرداز فعال مسائل حوزه تخصصی معماری-معماری داخلی و مدرس (پست الکترونیک: mohammaddabdebeh@yahoo.com).

۲- دانش‌پژوه دکتری شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، واحد تهران غرب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران [مدرس گروه معماری و شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز].

۱- مقدمه/بیان مسأله

بافت‌های تاریخی و ارزشمند فرسوده شهری، به‌عنوان نمادهای هویت فرهنگی و تاریخی شهرها، نقش بسیار حیاتی در بین جوامع ایفاء می‌کنند. در این سیاق، راهبردهای مرمت شهری می‌توانند به‌عنوان وسیله‌ای مؤثر به منظور حفظ و ارتقاء هویت فرهنگی در این مناطق عمل کنند. تبیین راهبردهای مرمت شهری باتأکید بر سامان‌دهی و احیای بافت‌های تاریخی فرسوده، می‌تواند ارزش‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، و سیاسی را تقویت کرده و به توسعه شهری با الگوهای نوین ارج نهد (لطفی، ۱۳۹۰: ۵۸-۵۰). طوری که این راهبردها با ترکیب مناسب با نواحی جدید، نظم و تعادل را در سیستم فرسوده شهری ایجاد کرده و هماهنگی با هنجارهای اجتماعی را تضمین می‌کنند (لینچ، ۱۳۹۵: ۱۹۳). حفظ ارزش‌های تاریخی و ماندگاری در راستای دل‌بستگی، باتأکید بر اجرای این راهبردها به وحدت فضاهای شهری، توسعه گردشگری و ایجاد تعادل بین بافت‌های قدیمی و مناطق نو در سیمای شهری منجر خواهد شد. این اقدامات نه تنها به حفظ هویت فرهنگی کمک می‌کنند بلکه به جلب فعالیت‌های متناسب با محیط و اصلاحات اساسی بابه‌کارگیری تکنیک‌های نوین نیز سبب تحولات سازگار در زیرساختار شهری خواهند شد. به‌طور خاص، تلفیق این راهبردها باتأکید بر مرمت شهری در فرایند حفظ هویت فرهنگی، گام مؤثری در جهت حفظ بافت‌های تاریخی و بهبود سیمای شهرها محسوب می‌گردد.

تبیین وجوه مرمت به‌عنوان یک فرایند مطالعات فرهنگی و هنری، باهدف حفظ و بازسازی ارزش‌های تاریخی و زیبایی، به‌صورت مستمر و آگاهانه اجرا می‌شود. این عملیات گسترده، از حفاظت و نگهداری تا تثبیت استحکام و بازگردانی وضعیت اصلی، شامل مراحل متعددی است. برخی مداخلات ممکن است در شرایط مختلف معانی گوناگونی به‌خود بگیرند، اما همواره هدف آن ارتقاء اصالت و یکپارچگی اثرهای تاریخی شهری و اجتماعی-فرهنگی به‌شمار می‌رود (حیبی، مقصودی، ۱۳۹۷: ۴-۶). به‌طور خاص، این راهبرد باتوجه به ماهیت هر اثر و شرایط محیطی، ترکیبی از تخصص و هنر را درهم می‌آمیزد، به‌نحوی که علاوه بر حفظ ارضیه، به جلوه‌گری و نمایان‌سازی زیبایی‌های اجتماعی-فرهنگی و ابعاد شهرسازی نیز می‌پردازد.

احیاء و مرمت بناهای تاریخی در زمینه مرمت شهری بانگاهی تازه، به بازسازی و تجدیدحیات معماری، پاسخ کاملی به چالش‌های حل بحران شهری ارائه نمی‌دهد. این فرایند نه تنها باید به باززنده‌سازی و مرمت کالبدی محدود نشود، بلکه مرمت فرهنگی و اجتماعی نیز جزء اصلی آن باشد. همان‌طور که مرمت شهری از مداخلات در ساختارهای شهری آغاز شده، نیاز به مداخلات در جوانب فرهنگی و اجتماعی جوامع نیز دارد (دبیده و دیگران، ۱۴۰۲: ۱۰۶). این فرایند در طول تاریخ، از دهه ۱۹۵۰ میلادی، تا به امروز، اقدامات مختلفی را طی کرده است. در عین حال، اینیه در هر دوره با شرایط زمانی خود همخوانی داشته و مرمت شهری نه تنها به زنده کردن آن‌ها می‌پردازد بلکه بازسازی و تلفیق با هویت بافت‌های تاریخی شهر را فراهم می‌کند (حاجی‌پور، ۱۳۸۶: ۱۹).

بر اساس مطالعات اخیر، گرایش‌های حفظ و حفاظت از میراث فرهنگی تاریخی در قرن اخیر دچار تغییرات بسیاری شده‌اند. در این زمینه، اصول و دستورالعمل‌های مدون تدوین یافته تا آثار تاریخی شهری؛ در بین جوامع مختلف به‌دقت حفاظت و نگهداری شوند. قطعنامه‌ها و منشورهای مهمی از قرن ۲۰ میلادی، به‌بعد در حوزه مرمت شهری ایجاد شدند. البته، برخی از این سندها ممکن است امروزه مورد انتقاد قرار گیرند، اما نکته مهم آن است که این اسناد یک تکامل را نشان می‌دهند و به تدریج به جنبه‌های گسترده‌تر مرمت و باززنده‌سازی در سطح شهر می‌پردازند. حفاظت از آثار تاریخی شهری و تأکید بر اهمیت حفاظت نسبت به بازسازی از مسائل کلیدی مطرح در حوزه مرمت شهری می‌باشد. در این راستا، پژوهش حاضر «راهبردهای مؤثر در مرمت شهری؛ به منظور حفظ هویت فرهنگی در مناطق تاریخی شهری»، تلاش است باتوجه به مطالعات ژرف‌نگرانه در این باره، نقش مهمی ایفاء کند. در نتیجه، می‌توان ادعان داشت؛ در مناطق تاریخی شهری، تلاش برای حفظ هویت فرهنگی و دستیابی به محیط پایدار به دلیل فشارهای شهرنشینی، ساخت‌وسازهای نامناسب، و تغییرات

ناهمسان در زیرساختارها، به چالش کشیده شده است. راهبردهای که می‌توان در این مورد پژوهی مورد اکتاوی قرارداد و به آن نگریت به قرار ذیل است:

- ← تدوین طرح‌های مرمت شهری باتاکیدبر حفظ عناصر معماری و فرهنگ محلی (هویت فرهنگی)
- ← ترویج استفاده از مواد سنتی و محیط‌زیستی در فرایند مرمت شهری ابنیه‌ها
- ← تشویق به ایجاد فضاهای عمومی پایدار و بازیافتی در مناطق تاریخی
- ← ارتقاء همکاری بین جامعه محلی، نهادهای مرتبط و دولت در تصمیم‌گیری‌های مربوط به مرمت شهری
- ← اجرای طرح‌های آموزشی محور-همکاری محور جهت افزایش آگاهی مردم و ترویج نگرش‌های حفاظتی به تاریخ و فرهنگ

به طور خاص، راهبردهای مؤثر مرمت شهری؛ به منظور حفظ هویت فرهنگی در مناطق تاریخی شهری باید باعث در جهت تدوام تبیینات به عمل آید.

۲- پرسش‌های پژوهش

به منظور بررسی اهداف امر پژوهش در پاسخ به پرسش‌ها، از رویکرد کیفی برخوردار است. این پرسش‌ها باتمركز بر تبیین به‌کارگیری بهینه و مشارکت فعال جامعه محلی و نقش تکنولوژی‌های نوین مطرح می‌شوند. و در مقایسه با اثرات افزایش مشارکت جامعه محلی در اجرای راهبردهای مرمت شهری؛ به صورت رویکرد کمی، مستفیض است. طوری که می‌توان بر پایه (جدول ۱)، در این بخش نگاه داشت.

جدول ۱- واکاوی پرسش‌های پژوهش (مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۲)

فرایند تبیینات: پرسش‌های ایجاد شده در پژوهش	
تبیین پرسش‌ها	← پرسش اصلی چگونه می‌توان اصولی در راستای حفظ هویت فرهنگی مناطق تاریخی شهری، راهبردهای مؤثر در مرمت شهری به طور بهینه به کار گرفت؟
	↳ پرسش‌های فرعی چگونه می‌توان با بهره‌گیری از راهبردهای مؤثر مرمت شهری، مشارکت فعال جامعه محلی در حفظ هویت فرهنگی را ارتقاء داد و این نقش را به طور مؤثر ارزیابی کرد؟ چه نوع تکنولوژی‌های نوین می‌توانند در بهبود اجرای راهبردهای مرمت شهری به منظور حفظ هویت فرهنگی مؤثر باشند؟

۳- پیشینه تحقیق

تفحص راهبردهای مؤثر در مرمت شهری؛ به منظور حفظ هویت فرهنگی در مناطق تاریخی شهری، باتاکیدبر خاستگاه روند پژوهش بابررسی مستندات مکتوب به منظور تحقق اهداف مورد مطالعه قرار گرفته است. به طور خاص، در این حین، با واکاوی موضوعات و مطالعات مورد تبیین در رابطه با مرمت شهری، گام‌های مؤثری به سوی تعیین یک باور سازگار برای جوامع و دستیابی به آرمان‌های مرمتی صورت یافته است. این پژوهش به منظور ترکیب اطلاعات حاصل از ارزیابی مستندات با موضوعات مرتبط مرمت شهری، اقدامات موفقیت‌آمیزی را در جهت حفظ هویت فرهنگی در مناطق تاریخی شهری به اجرا خواهد گذاشت. این رویکرد راهبردی هم‌سو با ماهیت پژوهش، باتوجه به خاستگاه تحقیق، به تبیین یک دیدگاه ایدئولوژیکی متناسب با آرمان‌های مرمتی می‌پردازد طوری که به برخی از مهمترین مباحث در این باره نگریت که به قرار ذیل می‌باشد.

در کتاب «نظریه‌های مرمت (تئوری مرمت)»، چزاره براندی^۱ به واکاوی^۳ مقوله نگاه‌داشته و بر آن است که: (۱) تفحص اندیشه‌های نظری مرمت؛ می‌تواند بر مجموعه مفاهیم، اصول، و الگوهای در رابطه با پشتیبانی از فرایند حفظ و بازسازی ساختارها و آثار تاریخی مؤثر واقع گردد. طوری که این اندیشه‌ها شامل مکتب‌ها و نظریه‌های مختلفی بوده و به‌طور خاص، تأثیرگذاری بر راهبردها و روش‌های مرمت شهری می‌تواند داشته باشد. (۲) مفهوم مرمت؛ به‌عنوان یک فرایند گسترده مشتمل بر حفظ، بازسازی، و نگهداری اجزاء تاریخی می‌تواند تعریف شود. این فرایند با استفاده از روش‌های سنتی یا نوین، همراه با احترام به محیط‌زیست و مفاهیم هویت فرهنگی-اجتماعی، به تدوین استراتژی‌ها و برنامه‌ریزی‌هایی برای حفظ تاریخ و هویت فرهنگی می‌پردازد و (۳) جنبه‌های مرمت و زیبایی‌شناختی در مرمت؛ داری^۲ بعد اساسی است همچون: (الف) زیبایی‌شناختی: این جنبه بعدی به حفظ جلوه‌های زیبایی ساختارها و آثار تاریخی می‌پردازد. به بیان دیگر، با استفاده از تکنیک‌ها و مواد مناسب، مرمت به حفظ ارزش‌های هنری و زیبایی موجود در اشیاء تاریخی می‌پردازد. و (ب) زمینه‌های مرمت و جلوه‌های زیبایی: مستقیماً به حفظ جلوه‌های زیبایی می‌پردازند؛ مثل-مرمت، نقاشی‌های دیواری یا آثار هنری. این اقدامات با دقت به و توجه به جزئیات منجر به ارتقاء زیبایی و هویت هنری کمک می‌کنند (براندی، ۱۳۹۲: ۸۰-۱). جان لنگ^۲ در کتاب «آفرینش نظریه معماری: نقش علوم رفتاری در طراحی محیط»، در رابطه با مبانی نظریه عملکردهای جدید در حوزه طراحی محیط بر آن است که عوامل مختلف همانند فرهنگ، اقتصاد، و تغییرات اجتماعی می‌تواند بر عملکرد فضاها تأکید داشته باشد. و در رویارویی با فرایند تحول در طراحی محیط معماران با تأکید بر جنبه‌های فرمی، تأثیرات کارکردی و ارتباط فضاها با کاربران می‌توانند متمرکز باشند. بدین منظور این برنامه‌ریزی بر اساس نیازها و توقعات افراد به‌عنوان یک پوشش مستقل در نظر گرفته می‌شود. و در ارتباط با دیدگاه‌ها بر آن باور است: نظریه مدرنیسم؛ به طراحی محیط و معماری به‌وسیله فرم‌های ساده و استفاده از مواد نوین مورد تأکید قرار گرفته است. طوری که این دیدگاه بر تجربه استفاده‌کننده از فضا تأکید دارد. نظریه پست‌مدرنیسم؛ به طراحی محیط و معماری با دیدگاه‌های گوناگون و حتی متضاد نگرش دارد. این دیدگاه بر انعطاف‌پذیری و تنوع در ارتباط با ذوق و سلیقه افراد تأکید داشته است. وی، در نهایت به نظریه اکولوژیکال معماری پرداخته و معتقد است این دیدگاه با تأکید بر هماهنگی با محیط‌زیست و مصرف انرژی پایین، به طراحی محیط در راستای توسعه پایداری می‌پردازد. در نتیجه، این رویکرد به آفرینش معماری با توجه به تأثیرات زیست‌محیطی می‌پردازد (لنگ، ۱۳۹۷: ۲۷۲-۲۸۲). سید محسن حبیبی^۳ و ملیحه مقصدی^۴ در کتاب «مرمت شهری: تعاریف، نظریه‌ها، تجارب، منشورها و قطعنامه‌های جهانی، روش‌ها و اقدامات شهری»، بر آن باورند؛ عوامل بسیاری بر محیط شهری تأثیر می‌گذارند، از جمله؛ طراحی شهری، ترافیک، سیستم‌های حمل‌ونقل عمومی و پارک‌ها. این عوامل می‌توانند به توسعه پایداری، کیفیت زندگی و تعامل اجتماعی در فضای شهری افزوده یا کاهش یابند. در مرمت شهری، ویژگی‌های کلی مهم شامل حفاظت از تاریخی و فرهنگی، بازسازی هویت شهری، بهینه‌سازی کاربری اراضی، و ایجاد فضاهای عمومی جذاب و دوستانه برای اهالی شهر می‌باشد. طوری که این ویژگی‌ها به حفظ زیبایی، ارتقاء کیفیت زندگی و ارتباط اجتماعی مثبت در فضای شهری کمک می‌کنند (بحرینی، ۱۳۹۵: ۱۳-۹).

۴- روش تحقیق

پژوهش حاضر را می‌توان ترکیبی از مرور ادبیات (کمی)، برای شناخت مبانی نظری عنوان داشت. و با بهره‌گیری از روش (کیفی)، در راستای تبیین بر شناسایی ارزش‌های هویت فرهنگی و از نوع پژوهش کاربردی عنوان داشت. برای گردآوری اطلاعات داده‌ها، با بهره‌گیری از مستندات مکتوب کتابخانه‌ای و مصاحبه‌های (کیفی)، با جامعه محلی (کمی)، تبیین گردیده شده است. به‌طور ویژه‌ای این روش امکان جمع‌آوری اطلاعات تاریخی و نظرات افراد را در خصوص ارزش‌های فرهنگی محلی فراهم می‌آورد. در این تحقیق ابتدا با تحلیل ادبیات مربوط به مرمت شهری و حفظ هویت فرهنگی، مبانی نظری بهره‌جسته. سپس با استفاده از روش تحقیق کیفی، از طریق مصاحبه‌ها و تحلیل محتوا، به بررسی ارزش‌های فرهنگی در مناطق تاریخی ارج می‌نهد. در نتیجه، در تحلیل داده‌ها، ابتدا اطلاعات گردآوری شده از منابع

کتابخانه‌ای و مصاحبه‌ها را (کمی)، مورد بررسی قرار داده و سپس با بهره‌گیری از رویکردهای (کیفی)، الگوها و تفاوت‌های مشاهده‌شده در ارزش‌های هویت فرهنگی را تحلیل می‌نماید. این تحلیل به منظور استخراج راهبردهای مؤثر برای حفظ هویت فرهنگی در مناطق تاریخی شهری انجام می‌شود.

۵- چارچوب نظری پژوهش

۵-۱- مبانی نظری

دهه ۱۹۵۰ میلادی، که به عنوان دوران پس از جنگ جهانی دوم شناخته می‌شود، فرایند باززنده‌سازی مرمت شهری به رویه اصلی تبدیل شد. این رویه‌ها شامل؛ (۱) باززنده‌سازی موبه‌مو، (۲) باززنده‌سازی نوگرایانه با قطع کامل از گذشته، و (۳) باززنده‌سازی نوپردازانه با تأکید بر آینده بود (حیبی، ملیحه، ۱۳۹۷: ۵۵-۱۵). دهه ۱۹۶۰ میلادی، نیز با بازخوانی اقدامات نوگرایانه و نوپردازانه دوران گذشته را شکل داد و نقص و کمبود حیات مدنی و اجتماعی را در فرایند باززنده‌سازی شهری به توجه دقیقی درآورد. در دهه ۱۹۷۰ میلادی، با شناخت موقعیت‌ها و ارزش‌های نهفته در میراث تاریخی شهری، شهرداری‌ها و بخش خصوصی اقدام به بازآفرینی بافت‌های میراث فرهنگی تاریخی کردند (همان منبع). این تلاش‌ها منجر به توانمندسازی و سیستماتیک کردن بافت‌های تاریخی، ایجاد رشد اقتصادی و ارتقاء مفهوم مرکزیتی در مرمت شهری شد (دبده، ۱۳۹۶: ۱۱۵-۱۹).

در این حین، تبیین مرمت در فرهنگ معماری ایران، با بهره‌گیری از فناوری‌های ساخت سنتی ابنیه و عناصر معماری، با استفاده گسترده از کاشی و آجر، نشان از نقش تعمیر و نگهداری در زمان‌های گذشته دارد (اعتصام، ۱۳۸۹: ۱). همچنین بازسازی ساختار مرمت شهری توسط حکومت‌ها در گذشته، اغلب به دلیل زلزله یا جنگ انجام می‌شد و جزء سابقه مرمت شهری محسوب می‌شد. تاریخچه مرمت در غرب نیز به دوران تمدن روم باستان بازمی‌گردد که عناصری از فرهنگ یونان و مصر به کار گرفته شده‌اند. در دوره رنسانس، عناصر بازمانده از تمدن‌های یونان و روم به جلوه آمدند اما شکل‌گیری مرمت علمی مربوط به بعد انقلاب صنعتی در اروپا است که می‌توان دنبال نمود. رشد روزافزون و بی‌رویه جمعیت شهرها در طی دهه‌های اخیر و نیاز امروزی به عناصری کالبدی همچون فضاهای زیرساختی مانند؛ گسترش خیابان‌ها، بناهای مسکونی و تجاری افق‌های متفاوت به سیمای هسته اولیه شهر به همراه و باعث کناررفت عدم توجه به بافت‌های تاریخی ارزشمند فرسوده شهری و از بین رفتن هویت اصلی دربی داشته است.

۵-۲- ارزش، تهدیدها و فرصت‌های میراث هویت فرهنگی در رابطه با راهبردهای مؤثر مرمت شهری مناطق تاریخی

ارزش اماکن تاریخی از منظر فواید حفاظت میراثی، همچنین مخاطرات پیش‌رو و فرصت‌های نوین در ارتباط با حفاظت از اماکن تاریخی اجمالاً در رابطه با راهبردهای مرمت شهری می‌تواند هویدا گردد. مخاطرات پیش‌روی حفاظت میراث هویت فرهنگی در مناطق تاریخی شهری منبعث از تحول شرایط کسب درآمد و منافع بخش خصوصی و نیز هزینه‌هایی است که برای حفاظت میراث امری است ضروری؛ به عنوان نمونه، تغییر در الگوی جمعیت‌شناختی، دگرگونی‌های حوزه فناوری و افزایش هزینه‌های نگهداری می‌توانند زمینه‌ساز پدیداری دشواری‌هایی حفاظت شوند (فرحی‌نیا، ۱۴۰۲: ۵). البته، فرصت‌های نو را باید در پرتو به کارگیری جدی راهبردهای استفاده مجدد (تغییر کاربری)، انطباقی و توسعه مستمر گردشگری فرهنگی (میراثی)، و نوآوری‌های عرصه‌های فناوری اطلاعات-ارتباطی در تبیین مرمت شهری عنوان ساخت.

۵-۳- جنبه‌های تأثیرگذار حفظ هویت فرهنگی در ارتباط با فرایند بازآفرینی مرمت شهری

عوامل بسیاری در بافت‌های تاریخی و ارزشمند فرسوده شهری در رابطه با فرایند بازآفرینی مرمت شهری می‌تواند بر مجموعه‌های ابنیه‌های تاریخی تأثیرگذار باشند که باید جنبه‌های تأثیرپذیر را مورد بررسی و ارزیابی قرار داد (دبده،

رضوان پناه، ۱۳۹۹: ۹). همچنین برای حفظ بهره‌وری در جهت بهره‌مندی و تسری از این موضوع منطبق با پژوهش حاضر می‌توان بر پایه (جدول ۲)، موردواکاوی قرار داد.

جدول ۲- جنبه‌های تأثیرگذار- تأثیرپذیر فرایند بازآفرینی در تبیین حفظ هویت فرهنگی مرمت شهری (مأخذ: برداشت از مجموعه آثار محمد دبدبه)

جنبه‌های مؤثر «حفظ هویت فرهنگی»، درارتباطبا «فرایند بازآفرینی مرمت شهری»	
جنبه‌های فضایی (کالبدی)	- نوع مصالح (دوام و بی‌دوامی)
جنبه‌های اجتماعی- فرهنگی	- نوع برخورد و ارزش‌گذاری به بافت‌های فرسوده شهری
جنبه‌های کارکردی	- نوع فعالیت‌ها
جنبه‌های حرکتی	- نوع پاسخ‌گویی به نیاز امروزی
جنبه‌های اقتصادی	- نوع اختلافات بافت‌های قدیمی و نو
جنبه‌های زیرساختی	- نوع تأسیسات و تجهیزات
جنبه‌های محیطی	- نوع آسیب‌های آلودگی
جنبه‌های معمارانه	- نوع معماری (سبک)
جنبه‌های مرمتی	- نوع مرمتگر (احیاء و هنر)
جنبه‌های شهرسازی	- نوع هسته شهری
جنبه‌های مدیریتی	- نوع مسئولیت‌پذیری

۵-۴- رویکرد راهبردهای برنامه‌ای در فرایند بازآفرینی مرمت شهری

بافت‌های تاریخی ایران، و دارای ارزش تا پیش از سال ۱۳۶۷ شمسی بارویکردهای برنامه‌ای در حفظ و احیاء، بیشتر به‌عنوان بازگشت به بناهای رها شده در بافت‌های تاریخی شهری با ساختار اجتماعی- فرهنگی و عملکرد زمینه‌ای به‌کارگیری می‌شد. همچنین بین سال‌های ۱۳۶۷ تا ۱۳۹۱ شمسی در اقدامات اولیه برنامه‌های وزارت راه و شهرسازی و سپس در سیاست‌ها و اقدامات شهرداری‌ها بانگاه ساختاری و کل‌نگر به پدیده بافت‌های تاریخی و قابل‌احیاء می‌توان مشاهده کرد. رویکرد برنامه‌های زندگی امروزی- کالبد قدیم وزارت راه و شهرسازی یکی از اولین نگاه‌های ساختاری به احیاء و حفاظت از ابنیه‌ها به‌عنوان اجزایی از بافت‌های ارزشمند به‌حساب می‌آید که شامل مرمت ساختمان‌های باارزش و استفاده مجدد از آن‌ها باهدف نوسازی و بهسازی درحفظ «مرمت شهری»، باجلوه‌های منحصربه‌فرد شهرهای تاریخی ایران، درچارچوب رویکرد برنامه‌ای در توسعه شهری و تأمین شرایط زندگی مناسب و نگرش عملکردی شهری درحال‌گسترش بوده است. این رویکرد برنامه‌ای در بازآفرینش باهدف جذب سرمایه‌گذاری به‌خصوص بخش خصوصی در مراکز تاریخی ارزشمند شهرها از طریق ترویج بهره‌مندشدن مجدد از ابنیه‌های شاخص بافت‌های تاریخی، ابزاری برای گسترش باززنده‌سازی، نوسازی و بهسازی بازآفرینی شهرها درجهت پایداری، مشاهده نمود (Roberts, Sykes, 2000: 17). بافت‌های تاریخی اهمیت خود را هیچ‌گاه از دست نخواهند داد بلکه درارتباطبا حفظ و احیای مراکز شهری از دامنه گسترده‌تری تحقق پیدا می‌کنند که بازآفرینی مرمت شهری در مناطق تاریخی شهرها می‌تواند این موضوع را به‌یکی از تحقق اهداف نمایان سازد. اگر تدبیری اساسی با افکار مدرن‌پخته صورت نگیرد دچار هنجارهای اجتماعی آمیخته با مفاهیم همچون نابودی کامل سنت‌های پیشینیانمان در جامعه و شاهد ذهنیت و افکار تقلید از کشورهای دیگر مواجه خواهیم شد.

۵-۵- چشم‌انداز نظریه‌های صاحب‌اندیشان درارتباط با حوزه مرمت شهری

باور جان راسکین^۵ (۱۹۰۰-۱۸۱۸ میلادی)، در رابطه با به کارگیری الگوهای مداخله‌ای بر آن است که تبیینات باید به طور محتاطانه در احیاء، بهسازی و مرمت-شهری هم‌سو با تداوم طراحی به کار گرفته و معتقد است معماری دارای ۷ مشعل همانند؛ حقیقت، ایثار، قدرت، زیبایی، زندگی، خاطره و اطاعت بوده است طوری که راسکین، خود پایه‌گذار ۲ نظریه عمده در امر مرمت موردعنوان می‌باشد این نظرات مشتمل بر: الف) منظرسازی و ب) اندامواره سازمند بوده و دستورالعمل موردتأکید وی گردیده در نتیجه، بر مرمت دائمی و تبعیت از قوانین منظرسازی و سازمندی توجه نهاده است.

کامیلوسیت^۶ (۱۹۰۳-۱۸۴۳ میلادی)، بر آن است احیاء، بازسازی و بهسازی بافت‌های فرسوده شهری باید با احترام کامل انجام تا کالبد اصلی حفظ و بهبود کارکرد آن مفید واقع گردد. به‌طور خاص نظریه‌های مرمت سیت، بر ۴ قسم است که عبارت‌انداز: ۱) جست‌وجوی الفبای شهرسازی کهن به منظور کاربرست در شهرسازی جدید، ۲) ارزش بناهای تاریخی در ارتباط و هماهنگی فضای موجود بین بنا و محیط اطراف، ۳) تداوم شهرسازی و ۴) نظریه هویت تاریخی شهرها عنوان نمود. همچنین می‌توان اصول مطالعاتی هویت فرهنگی که وی، تأکید داشته به؛ سلسله مراتب مکانی یا فضایی، هویت، تلفیق و انطباق، توازن، عملکرد، تعادل و مقایس انسانی اشاره داشت. از نظر او مرمت می‌تواند جنبه‌های در پی داشته باشد که در این پژوهش به مهمترین آن‌ها همچون؛ طراحی شهری در مقیاس معماری-شهری، تلفیق بناهای جدید و قدیمی با رعایت جنبه‌های الفبای مرمت، عدم هرگونه وسایل نقلیه به بافت، تأکید بر استفاده از فضای سبز در فرایند طراحی و بسیاری موارد دیگر، عنوان داشت.

در بررسی و مقایسه جان راسکین و کامیلوسیت براساس نظریه‌ها و اصول موردنظر می‌توان در واکاوی پژوهش حاضر به این نتیجه دست یافت که تبیین راسکین؛ از مداخله در بافت‌های کهن، بهبود کالبد بدون دخالت مستقیم و بارز می‌باشد. از نظر او، کاربری پیشنهادی بناها و بافت‌های کهن باید در جهت تداوم تاریخی باشد به عبارتی یعنی باید عملکرد هم‌سنگ عملکرد قبلی خود داشته باشد شیوه اقدامی وی، در بناها و بافت‌های تاریخی، بهسازی با هویت فرهنگی است چراکه به اعتقاد وی، مرمت محتاطانه تاریخی اعتقاد داشت همچنین روش مداخله راسکین، بیشتر بر پایه روش حفاظتی-تزیینی بنا نهاده شده است. تبیین سیت؛ از مداخله در بناها، مجموعه‌ها و بافت‌های کهن، بهبود کارکرد با احترام به کالبد بافت قدیم است. کاربری پیشنهادی وی، کاربری است که بتواند سبب تداوم حیات کالبدی-تاریخی بافت شهر شود؛ شیوه اقدام، بهسازی و نوسازی است و کمتر می‌توان در اقدامات وی، شیوه باززنده‌سازی را مشاهده کرد. به‌طور خاص روش مداخله سیت، بر پایه روش حفاظتی-تزیینی استوار است.

بر اعتقاد پی‌یر گیرو^۷ (۱۹۲۰ میلادی)، تبیین نشانه‌شناسی هویتی و مرتبط با گستره هویت فرهنگی، محرکی یا جوهری بوده که تصویر آن در ذهن تداعی‌کننده آن محرک بوده و در ارتباط با آن در برقراری ارتباط محرک برانگیخته می‌شود طوری که بازآفرینی مرمت شهری این زمینه را می‌تواند برای میراث هویت فرهنگی به وجود آورد (گیرو، ۱۳۸۷: ۲۹). باور فرد اسکات^۸ بر آن است، با بررسی اصول مرمتی شهری در دوره‌های مختلف، می‌توان به یک نوع عملکرد سازگار در روند احیاء را به دست آورده و در ترمیم و حفظ میراث فرهنگی نقش آفرینی نمود (اسکات، ۱۳۹۷: ۲۶۳-۱۲). به نقل از معمار دبدبه^۹ (۱۴۰۱ شمسی)، مرمت شهری اقدامی است که نه تنها هویت فرهنگی گذشته انسان را حفظ می‌کند، بلکه با احیاء و بخشیدن روح تازه باعث تبیین روح مکان و تثبیت حس مکان به زندگی دوباره، از طریق تناسب با نیازها و کاربری‌های جدید، به مجموعه‌های بناهای ارزشمند فرصت می‌دهد تا میراث ملی در زمان فعلی به چشم مخاطبان نمایان شود (دبدبه، ۱۴۰۱: ۵). به اعتقاد مجید رضوان پناه^{۱۰} (۱۴۰۱ شمسی)، استفاده از اصول ساخت و عملکردهای گذشته در تبیین مرمت شهری می‌تواند جان تازه‌ای به بناهای معماری نمایان سازد به طوری که می‌تواند نقش مهمی در حفظ هویت فرهنگی و رشد اقتصادی ایفاء کند. در نتیجه، به کارگیری و استراتژی‌های مرمت شهری باعث تجدید حیات سازه‌های تاریخی شده و تأثیرگذاری آن در ارتقاء اقتصاد محلی را تقویت می‌کند (رضوان پناه، ۱۴۰۱: ۶-۱). غلامحسین معاریان^{۱۱} (۱۳۸۱ شمسی)، بر آن است معماران با اعمال تدابیر عملیات مرمت، می‌توانند مرزهای حفاظت از یادمان‌ها را با محور آموزشی احیاء ترکیب کرده و در راستای تسری و موردارزیابی، نقش مؤثری در حفظ تاریخ و فرهنگ اجتماعی و در نهایت، هویت فرهنگی ایفاء

نمایند (معماریان، ۱۳۸۲: ۷۵). و باور مهنناز شایسته فر^{۱۲} (۱۳۸۵ شمسی)، می‌توان با بهره‌گیری از مرمت در حفظ بافت‌های تاریخی شهری، به حفظ هویت میراث‌ملی و هنر جامعه رخنه کرد. این کار به‌وضوح نقشی در تعیین نوع فرهنگ اجتماعی ایفاء می‌کند و باعث استمرار و ترویج آن در هویت و آثار وابسته به آن می‌شود (شایسته‌فر، ۱۳۸۸: ۴۰).

۶- بحث و یافته‌ها

۶-۱- واکاوی آزمون پرسش‌های موردتبیین پژوهش

نتایج حاکی از آن است که به‌نسبت مساوی (۵۰ درصد)، از (۱۰۰ درصد)، براساس جنسیت (مذکر و مؤنث)، به‌دنبال صیانت از «راهبردهای مؤثر در مرمت شهری؛ به‌منظور حفظ هویت فرهنگی در مناطق تاریخی شهری»، بوده است. (موافق) و (۳۰ درصد)، افراد به‌دنبال گذار از این دوران بوده‌اند و برآن‌اند که هر دوره تاریخی مختص آن زمان از حال خود بود و باید به‌جای پرداختن از ادراک خود در حال، بر حیات انسان طراحی-نظارت-اجرا گردد. (مخالف) و تنها (۲۰ درصد)، از افراد هیچ نظری نداشتن تنها به‌دنبال زندگی بودن. (خنثی) بدین ترتیب برپایه (نمودار ۱)، می‌توان دید کلی از واکاوی آزمون پرسش‌های موردتبیین در آماج پژوهش استنباط نمود.

۶-۱-۱- پاسخ به پرسش‌های پژوهش

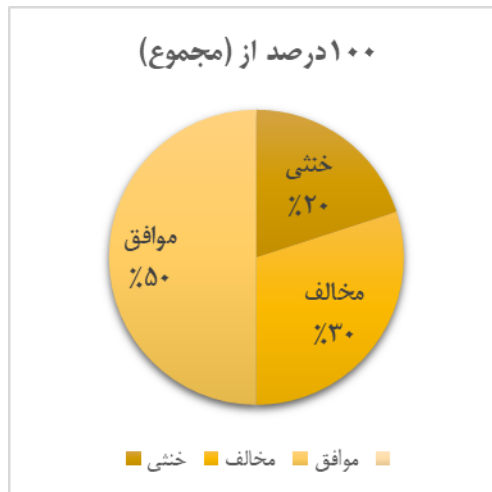
← در رابطه با پرسش اصلی و پرسش‌های فرعی تحقیق در پژوهش این جستار می‌توان به این نتیجه پاسخ دست یافت:

لـ برای استفاده بهینه از راهبردهای مؤثر در مرمت شهری، جهت حفظ هویت فرهنگی مناطق تاریخی شهری، اصول را باید مورد واکاوی قرار داد که عبارت‌اند از: (۱) تعامل فعال با جامعه: الف) برگزاری جلسات مشارکتی با ساکنان محلی برای شناخت نیازها و ارزش‌های فرهنگی و ب) تشکیل گروه‌های کاری با مشارکت افراد محلی در فرایند تصمیم‌گیری. (۲) حفظ جزئیات و اصالت: الف) اجتناب از تغییرات نادرست در ساختارها و معماری‌های تاریخی و ب) حفظ جزئیات مهم و عناصر فرهنگی در فرایند مرمت. (۳) استفاده از تکنولوژی: الف) به‌کارگیری فناوری‌های نوین در نظارت بر فرایندهای مرمت و ب) استفاده از راهبردهای مبتنی بر داده‌ها برای بهبود مدیریت و پیگیری. (۴) آموزش و اطلاع‌رسانی: الف) برگزاری دوره‌های آموزشی برای مخاطبان مختلف درباره ارزش‌ها و اهمیت حفظ هویت فرهنگی و ب) ایجاد رسانه‌های اطلاع‌رسانی محلی برای ارتقاء آگاهی. و در نهایت (۵) همکاری بین‌المللی: الف) ایجاد شبکه‌های همکاری با شهرها یا مؤسسات بین‌المللی جهت به‌اشتراک‌گذاری تجارب و دانش و ب) استفاده از استانداردها و رویه‌های بین‌المللی در فرایند مرمت. در نتیجه، این اصول، با ترکیب هوشمندانه و بهینه از راهبردهای مؤثر در مرمت شهری؛ به حفظ هویت فرهنگی مناطق تاریخی شهری می‌تواند کمک به‌سزایی ایفاء نماید.^(۱)

لـ برای ارتقاء مشارکت فعال جامعه محلی در حفظ هویت فرهنگی از راهبردهای مؤثر مرمت شهری، می‌توان به شیوه‌ها و اقدامات زیر اشاره کرد: (۱) برگزاری جلسات مشارکتی: ترتیب جلسات دوره‌ای با حضور نمایندگان از جوامع محلی برای گفت‌وگوی باز و مشارکت در تصمیم‌گیری. (۲) تشکیل گروه‌های کاری: ایجاد گروه‌هایی از اعضای جامعه با مهارت‌های مختلف برای مشارکت فعال در فرایندهای مرمتی. (۳) اطلاع‌رسانی فعال: ایجاد سامانه‌های اطلاع‌رسانی محلی برای اطلاع‌رسانی به جامعه در مورد فرایندها و تصمیمات مرتبط با

مرمت شهری. ۴) استفاده از تجربیات محلی: تشویق به ارائه تجربیات و دیدگاه‌های محلی برای بهبود راهبردها و تصمیمات مرمتی. ۵) استفاده از فناوری: ایجاد پلتفرم‌های آنلاین یا اپلیکیشن‌های مختص مشارکت جامعه برای ارائه نظرات و ایده‌ها. ۶) آموزش و آگاه‌سازی: برگزاری دوره‌های آموزشی درباره ارزش‌های فرهنگی و تأثیرات مرمت شهری بر هویت جامعه. و ۷) مدیریت شفاف و شفافیت: اطلاع‌رسانی به جامعه در مورد نتایج و پیشرفت‌های دستاوردهای مرمت شهری با تأکید بر شفافیت. در نتیجه، این اقدامات به عنوان یک مجموعه تدابیر، نقش مشارکت فعال جامعه را در حفظ هویت فرهنگی تقویت می‌کنند و اثربخشی آن را به طور مستقیم ارزیابی می‌کنند. (۳۰۱)

لـ برای بهبود اجرای راهبردهای مرمت شهری و حفظ هویت فرهنگی، تکنولوژی‌های نوین ایفای نقش مهمی دارند. در این راستا، اقدامات موردواکاوی می‌توانند مؤثر باشند: ۱) سامانه‌های اطلاعات جغرافیایی (GIS): استفاده از "GIS"، برای نقشه‌برداری دقیق مناطق تاریخی و مدیریت اطلاعات فضایی. ۲) واقعیت افزوده (AR)، و واقعیت مجازی (VR): ارتقاء تجربه بازدیدکنندگان از مناطق تاریخی از طریق اجرای افزوده و مجازی. ۳) سنسورها و دستگاه‌های هوشمند: استفاده از دستگاه‌ها و سنسورها برای نظارت و اندازه‌گیری پارامترهای محیطی و معماری. ۴) پلتفرم‌های آنلاین جامعه‌محور: ایجاد اپلیکیشن‌ها یا وبسایت‌ها برای ارتباط فعال جامعه با مراکز مسئول. ۵) هوش مصنوعی و تحلیل داده: استفاده از الگوریتم‌های هوش مصنوعی برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و پیشنهاد راهکارهای بهینه. ۶) تکنولوژی ابری: ذخیره‌سازی اطلاعات در فضای ابری جهت دسترسی سریع و مشارکت آسان جامعه. و ۷) پروژه‌های هنر دیجیتال: ایجاد پروژه‌های هنری دیجیتال برای نمایش و حفظ هویت فرهنگی به شکل‌های خلاقانه. در نتیجه، این تکنولوژی‌ها با اتخاذ رویکردهای هوشمندانه و متناسب با نیازهای هر منطقه، می‌توانند در بهبود اجرای راهبردهای مرمت شهری و حفظ هویت فرهنگی به صورت مؤثری مشارکت کنند. (۳۰۱)

نمودار ۱- فرایند آزمون پرسش‌های موردواکاوی پژوهش- (مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۲)

۶-۲- طیفیات مداخلات مرمت شهری در دامنه شهری سازی

استفاده از مداخلات مرمتی در بهسازی بافت‌های تاریخی شهری اهمیت زیادی دارد (کلاتنری خلیل آباد، پوراحمد، ۱۳۸۷: ۹۵). می‌توان گستره مداخلات مرمت شهری را به ۴ دسته برپایه (جدول ۳)، تقسیم نمود.

جدول ۳- گستره مداخلات مرمت شهری- (مأخذ: برداشت از مجموعه آثار معمار دبدبه، ۱۴۰۰)

ردیف	گستره طیفیات مداخلات در تبیین مرمت شهری و حوزه‌های مربوطه با نمود شهرسازی	استنباط نویسندگان کلمات کلیدی
۱	تبیین مداخله نوگرایانه: ← هدف: ارتقای بهداشت، افزایش کارایی و زیبایی شهر ← رویکرد: حل مسائل با نگاه به آینده و انقطاع فرهنگ ← عملکرد: تنظیم کاربری‌های اصلی، سکونت، و رفت‌وآمد با نظام منطقه‌بندی	هدف- رویکرد- عملکرد
۲	تبیین مداخله فرهنگ‌گرایانه: ← هدف: زنده کردن ارزش‌های فرهنگی گذشته، حفظ هویت شهر براساس ارزش‌های هویتی کهن ← رویکرد: توجه به زیبایی‌شناسی شهرهای کهن و به حداقل رساندن دخل و تصرف در بافت‌های با ارزش تاریخی	هدف- رویکرد
۳	تبیین مداخله فرانوگرایانه: ← ترکیب: تلفیق مداخلات نوگرایانه و فرهنگ‌گرایانه ← محور: حفظ تاریخی و تغییرات کالبدی فضایی شهر با اجتناب از افراط و تفریط	ترکیب- محور
۴	تبیین مداخله مردم‌گرایانه: ← هدف: بالا بردن مشارکت مردم در تغییرات سازمان فضایی شهر ← رویکرد: توسعه فعالیت‌ها با مشارکت گسترده مردم در تغییرات شهری	هدف- رویکرد

۳-۶- تأویل ابعاد روش‌شناسی مداخله‌ای در مرمت شهری

روش‌شناسی مداخله‌ای در تبیین مرمت شهری به واکاوی و تفسیر ابزارها و روش‌های مداخله در حوزه حفظ و ترمیم شهرها با تأکید بر مشارکت فعال جامعه و تعامل با محیط فیزیکی است (کریر، ۱۳۹۶: ۹۷). طوری که می‌توان موضوعات در این باره را به ۵ دسته کلی برپایه (جدول ۴)، مدنظر قرار داشت.

جدول ۴- روش‌های مداخله‌ای در رویاروی با مرمت شهری- (مأخذ: برداشت از مجموعه آثار معمار دبدبه، ۱۴۰۰)

❖ به سبب بهبود شرایط محیطی در فضاها با هدف تبدیل ناپایداری‌های شهری به اقدامات تعادل‌بخش و سازگار با مفهوم پایداری به کار می‌رود و به‌طور خاص، این روش به نیازهای معاصر پاسخ می‌دهد.	↔	➡ روش حفاظتی-بهداشتی
❖ برای حفظ و ارتقای زیبایی‌شناسی فضاهای تاریخی مورد استفاده قرار می‌گیرد. و به‌طور خاص، این روش از تفکر فرهنگ‌گرا برای احیاء و نگهداری مورد واکاوی قرار می‌گیرد.		➡ روش حفاظتی-تزیینی
❖ برای بازگرداندن فعالیت به هویت اصلی، زنده کردن و بازسازی شهرهای آسیب‌دیده می‌پردازد. و به‌طور خاص، این روش دو رویکرد اساسی را دربردارد: (۱) بازسازی موبه‌مو و (۲) بازسازی در انقطاع با گذشته.		➡ روش بازسازی شهری
❖ این روش ارتباط مستقیم با مسئولان شهر و معماری شهری دارد.		➡ روش مداخله موضعی-موضوعی

❖ این روش به مسائل بافت‌های کهن می‌پردازد. و هدف آن تدوین روش جامع برای نوسازی کل شهر با برخورد‌ها و مداخلات موضعی نیست.	روش جامع مرمت شهری
--	--------------------

۴-۶- ارکان‌های برنامه‌ریزی شهری در تبیین راهبردهای مؤثر مرمت شهری

برنامه‌ریزی شهری فرایند سازمان‌دهی و تنظیم فضاها، ساختارها و خدمات شهری به منظور بهبود کیفیت زندگی شهروندان است. ارکان اصلی برنامه‌ریزی شهری شامل زیرساخت‌های فیزیکی، اقتصادی، اجتماعی، محیط‌زیستی دیگر موارد می‌باشند. مهمترین اهداف برنامه‌ریزی شهری در تبیین مرمت شهری، باتوجه به تعداد و تنوع مسائل مرکز شهر، باید براساس محورهای برپایه (شکل ۱)، موردواکاوی و ارزیابی قرار گیرد.

شکل ۱- اهداف پایه در برنامه‌ریزی در تبیین مرمت شهری- (مأخذ: برداشت از مجموعه آثار معمار دبدبه، ۱۴۰۰)

۵-۶- دیدگاه‌های راهبردی به‌منابۀ اقدامات مرمت شهری

راهبردها و روش‌های موردواکاوی در تبیین اقدامات مرمت شهری، به دلیل تفاوت دیدگاه‌ها درخصوص مداخله از دیدگاه عمده برخوردار بوده است: (۱) دیدگاه عملکردی، (۲) دیدگاه تخریب و نوسازی، و (۳) دیدگاه تلفیقی (دبدبه، ۱۴۰۰: ۸۸). همچنین در رابطه با اقدامات شهرسازی، ذی‌نفعان و ذی‌نفعان را می‌توان به ۳ گروه تقسیم نمود: (۱) مردم، (۲) دولت، و (۳) طراحان شهری (متخصصان معماری و شهرسازی)، که هر یک از گروه‌های مذکور وظایف و حقوقی دارند که باید در فرایند مداخله مدنظر گرفته شوند.

۶-۶- برآیند نهایی؛ راهنمای اجمالی راهبردهای مؤثر مرمت-شهری در یک نگاه

مرمت در تاریخ ایران به‌عنوان یکی از جنبه‌های مهم تمدن ایران، با تنوع فرهنگی فراوان از زوایای مختلف کشور مشاهده می‌شود. انواع مختلف مرمت در شمال، جنوب، شرق و غرب، در آثار معماری و بافت‌های شهری باتوجه به اقلیم و بوم، چشمگیر است (خاکساری، ۱۳۸۳: ۱۲۴). سرزمین ایران به‌عنوان یک بستر روشن، با بازتاب معانی میراث‌ملی، امروزه به‌عنوان امانتی برای نسل‌های آینده شناخته می‌شود. مرمت نه‌تنها به‌عنوان مسئولیتی در حفاظت از ابنیه‌ها محسوب می‌شود بلکه به‌نوعی وظیفه‌ای به‌عهدگیری از تاریخ و هویت است. بافت‌ها و مراکز تاریخی جزء ارزشمندانه‌ترین میراث

هستند که در صورت نادیده گرفته شدن و عدم اهمیت کمی در مرمت، ممکن است مرگ هویتی ناگزیر را در پی داشته باشد. ابعاد احیاء نه تنها با حفظ شرایط گذشته اهمیت دارد بلکه با برقراری پیوند با ارزش‌ها و زیبایی‌های منحصر به فرد، ارتباطی عمیق با گذشته و حال می‌سازد. آثار مرمت نه تنها هویت‌سازنده هستند بلکه تفکرات مختلف مردم، زندگی اجتماعی و اقتصادی، و شیوه زندگی انسان را به تصویر می‌کشند. تدریجی بودن مرمت تفاوت اساسی آن با نوسازی است، که نیازمند صبر و حوصله در زمان مناسب است. متأسفانه امروزه، تسریع در انجام امور مرمت ابنیه‌های تاریخی، منجر به کاستن از کیفیت مرمت و مستندسازی ناکافی شده است. مرمت شهری در حفظ آثار معماری-معماری داخلی-معماری شهری، به عنوان شاخه‌ای از هنر و معماری، با احیاء فضاهای تاریخی به لحاظ کالبدی و عملکردی می‌پردازد. این هنر، نتیجه تلفیق دانش، تکنولوژی، و فناوری‌های بی‌همتای مرمتگر است.

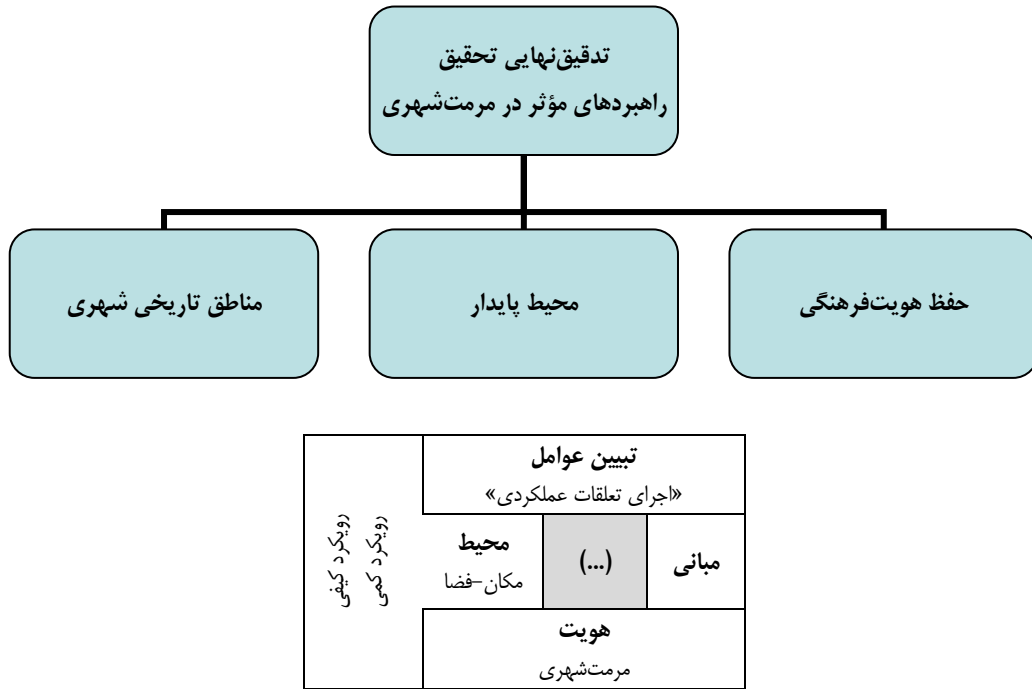
بافت‌های تاریخی در شهرها از اهمیت بالایی برخوردارند و به‌ویژه در شکل‌گیری هویت اجتماعی شهرها نقش به‌سزایی ایفاء می‌کنند. آثار بافت‌ها از جمله؛ عناصر، بناها و نظام‌های عبور و مرور در هر بافت تاریخی، نمایانگر نحوه زندگی اجتماعی ساکنان آن شهر می‌باشند. احیاء به‌عنوان سری اقدامات سیستماتیک مطالبه شده در برنامه‌ریزی، جهت بهبود فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی یک منطقه تاریخی، شهر تاریخی یا حتی یک ساختمان که حیات عملکردی اصلی خود را از دست داده، ضروری است. در حین حال، برای حفظ ماندگاری بناهای تاریخی و فرهنگی، اعطای عملکرد انطباقی به آن‌ها از اهمیت فراوانی برخوردار است. این عملکرد باید با نیازهای جوامع امروزی سازگار باشد. احیاء، تلفیق هویت گذشته با نیازهای امروز و آینده را به تصویر می‌کشد (فلامکی، ۱۳۹۷: ۲۰۵). در فرایند مرمت شهری، اطلاعاتی که انسان از محیط دریافت می‌کند، در ذهن او سازمان‌دهی می‌شود. این سازمان‌دهی نه تنها به اجزای محیط مرتبط نیست بلکه نظم و ارتباطات میان آن‌ها نیز در ذهن فرد تداوم می‌یابد. این تصویرسازی برای تمامی کنش‌های فرد در محیط به‌شمار می‌آید. افراد تنها یک قسمت از اطلاعات محیط خود را در ذهن خود ثبت می‌کنند (Carmona et al., 2003: 50). این تصویر ذهنی نه تنها در زمان حال شکل می‌گیرد بلکه با ترکیب تصورات از گذشته و انتظارات در آینده، هویت‌ساختاری را برای افراد ایجاد می‌کند (Franck, 2010: 74). در نتیجه، مفهوم مرمت شهری در تبیین معماری شهری، ناشی از درکی عمیق از ساختار و عملکرد خیابان‌ها، گذرگاه‌ها و اجزای کالبدی، به‌ما این امکان را می‌دهد که یک نقد منحصر به فرد به آن ارائه دهیم. تلفیق معنایی خاص در طراحی معماری شهری میان ترکیب مختلف ساختارها احساس می‌شود. این نگاه، به این معماری توانایی پاسخ‌گویی مؤثر به زمینه اطراف خود را می‌بخشد، به‌صورتی که معماری شهری به‌عنوان یک میانجی بین معماری و طراحی شهری معرفی شود.

۷- نتیجه‌گیری

در راستای حفظ هویت فرهنگی در مناطق تاریخی شهری؛ اجرای راهبردهای مؤثر در زمینه مرمت شهری می‌تواند امری حیاتی و برپایه (نمودار ۲)، تدقیق‌نهایی پژوهش عنوان داشت. این راهبردها می‌توانند شامل ترویج آموزش‌های مرمتی جامع، استفاده از مواد باکیفیت و محیط‌زیست (بوم‌آور)، تشویق به شناخت میراث و ارتقاء هویت فرهنگی بومی باشند. به‌طور خاص جستار موردتبیین به‌دنبال، ایجاد مراکز مشارکت شهروندان در فرایند مرمت-شهری، ارائه تسهیلات مالی برای اصلاحات مرمتی و نیز ترویج گردشگری پایدار از اقدامات اساسی پژوهش حاضر می‌باشد. این راهبردها، به منظور تعادل میان ارتقاء شهرهای تاریخی و حفظ ارزش‌های فرهنگی، به محیط پایدار و زندگی مشترک در این مناطق کمک می‌کنند.

به‌طور کلی، این پژوهش نشان داد که تبیین مرمت شهری به‌عنوان یک راهبرد اساسی در حفظ هویت فرهنگی، مناطق تاریخی شهری می‌تواند اثربخش باشد. تحلیل ابعاد مطالعات اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی و سیاسی مناطق تاریخی به‌عنوان میراث فرهنگی ملی، نقش بی‌قیاسی در تداوم ویژگی‌های جامعه و شکل‌دهی به هویت آن دارند. افزون‌بر حفظ ساختارهای تاریخی، بازنده‌سازی و احیاء این مناطق از طریق مرمت شهری، به ارتقاء کیفیت زندگی شهروندان و جذب گردشگران کمک می‌کند.

در نتیجه، نتایج حاصل از این پژوهش، نیازمند توجه به اصول نظری و ارزش‌های فرهنگی مناطق مورد بررسی است. به عبارت دیگر، درک عمق ابعاد موضوعی و اصول نظری می‌تواند تثبیت راهبردهای مرمت شهری را برای حفظ هویت فرهنگی در مناطق تاریخی شهری تسهیل نماید. این پژوهش با ترکیب رویکردهای کمی و کیفی، مفاهیم مبانی نظری را با راهبردهای مرمت شهری به وضوح ارتباط می‌دهد و سعی در تعیین نقش هر کدام برای حفظ و ارتقاء هویت فرهنگی مناطق تاریخی شهری دارد.

نمودار ۱- تدقیق نهایی پژوهش - (مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۲)

۱-۷- ارائه راهکار و پیشنهادات پژوهش

نوآوری این پژوهش در تلفیق مفاهیم مرمت شهری با حفظ هویت فرهنگی است. این تحقیق به وسیله تداوم و ارتقاء هویت فرهنگی در کنار حفظ ساختارهای تاریخی، به نحوی نوآورانه اقدام به بررسی ارتباط عمیق میان مرمت شهری و جوانمردانه‌ترین ابعاد فرهنگی و اجتماعی کرده و این ترکیب را به عنوان یک راهبرد جامع برای محیط پایدار، مناطق تاریخی شهری مطرح کرده است. این جنبه نوآوری می‌تواند در تدوین سیاست‌ها و راهبردهای آینده در زمینه حفظ مناطق تاریخی و هویت فرهنگی شهرها تأثیرگذار باشد.

برای به پایان بردن این فرایند، یک راهکار مفید می‌تواند اجرای یک برنامه عملی-علمی-عملی باشد. این برنامه می‌تواند شامل تشکیل کارگروه‌های تخصصی با حضور افراد متخصص در زمینه‌های مرمت شهری، فرهنگ‌سنجی، و مدیریت شهری باشد. این تیم‌ها با همکاری فعال شهرداری‌ها، محققان، و جوامع محلی، به بررسی عمقی از ارتباط مرمت شهری و حفظ هویت فرهنگی پرداخته و راهبردها و چارچوب‌های کاربردی برای اجرای مؤثر این ارتباط را تدوین می‌کنند. این برنامه همچنین باید از تجربیات موفق داخلی و بین‌المللی در این زمینه بهره‌مند شود تا بهترین عملکرد و نتایج ممکن را برای حفظ هویت فرهنگی، مناطق تاریخی شهری ارائه دهد.

این فرایند باید با دعوت از جامعه محلی به عنوان شریکان اصلی و با توجه به نظرات آنها، توسعه یابد. افراد محلی باید در فرایند تصمیم‌گیری و اجرای این برنامه مشارکت فعال داشته باشند. همچنین، افزایش آگاهی جامعه درباره اهمیت حفظ

هویت فرهنگی و مرمت شهری از طریق برگزاری کارگاه‌ها و کمپین‌های آموزشی می‌تواند نقش مهمی در موفقیت این برنامه ایفاء نماید.

۸- پی‌نوشت‌ها

1. Gesare Brandi
2. Jon Lang
3. Seyed Mohsen Habibi
4. Maliha Maghsoudi
5. John Ruskin
6. Camillo Sitte
7. Pierre Guiraud
8. Fred Scott
9. Mohammad Dabdabeh, Known az "Dabdabeh Architect"
10. Majid Rezvanpanah
11. Gholamhossein Memarian
12. Mahnaz Shayestehfar

۹- مأخذ

- اسکات، فرد. ۱۳۹۷. «معماری تغییر: تمهیدات تغییر در معماری موجود»، ترجمه: علیرضا عینی‌فر، احسان مسعود، نوید گلچین، چاپ اول، تهران: انتشارات فکر نو.
- اعتصام، ایرج. ۱۳۸۹. «آخرین سخنرانی شب معماران؛ برداشت: معمار دبدبه (معماری تغییر، مرمت شهری، احیاء)».
- بحرینی، سیدحسین. ۱۳۹۵. «تحلیل فضاهای شهری: در رابطه با الگوهای رفتاری استفاده‌کنندگان و ضوابطی برای طراحی»، چاپ دهم، تهران: موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران.
- براندی، چزاره. ۱۳۹۲. «نظریه‌های مرمت (تئوری مرمت)»، ترجمه: پیروز خنچی، چاپ سوم، تهران: موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران.
- حاجی‌پور، خلیل. ۱۳۸۶. «مقدمه‌ای بر سیر تحول و تکوین رویکردهای مرمت شهری (دوره زمانی بعد از جنگ جهانی اول تا آغاز هزاره سوم)»، فصلنامه تخصصی-اندیشه ایران شهر، دوره ۲، شماره ۹-۱۰، ۱۶-۲۵.
- حبیبی، سیدمحسن. مقصودی، ملیحه. ۱۳۹۷. «مرمت شهری: تعاریف، نظریه‌ها، تجارب، منشورها و قطع‌نامه‌های جهانی، روش‌ها و اقدامات شهری»، چاپ نهم، تهران: موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران.
- خاکساری، علی. ۱۳۸۳. «احیای اقتصادی مراکز شهرها و بافت‌های قدیمی»، نشریه علمی-ترویجی-شهرسازی و معماری (هفت‌شهر)، سال پنجم، شماره ۱۵ و ۱۶، ۱۳۳-۱۲۴.
- دبدبه، محمد. ۱۳۹۶. طرح انطباق‌کاری خانه تاریخی حاج‌شیخ تبریز به هتل بوتیک، [پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد معماری داخلی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیبستر]- گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، با راهنمایی دکتر امیرحسین فرحی‌نیا و مشاوره دکتر امیر حق‌جو.
- دبدبه، محمد. ۱۴۰۰. «طراحی براساس ادراک و رفتار انسانی»، چاپ اول، تهران: انتشارات طحان گستر.
- دبدبه، محمد. ۱۴۰۱. «دست‌نوشته‌های از مجموعه آثار معمار دبدبه (تبیین راهبردهای مرمت شهری)».
- دبدبه، محمد. رضوان‌پناه، مجید. ۱۳۹۹. بازآفرینی شهرهای تاریخی با حفظ ارزشمندی بافت‌های فرسوده شهری در رسیدن به یک هویت واحد درجهت ماندگاری و جاودانگی آن، اولین همایش ملی بازآفرینی شهری در شهر ایرانی (دوره اول: مطالعات میان‌رشته‌ای در حوزه بازآفرینی شهری)، بجنورد-ایران، ۱۳-۱۱.
- دبدبه، محمد. و دیگران. ۱۴۰۲. «تثبیت هویت در معماری و معماری داخلی: بامروری بر تغییر کاربری انطباقی خانه‌های تاریخی تبریز (دوره قاجار)؛ گردآوری از مجموعه آثار معمار دبدبه»، چاپ اول، تهران: انتشارات طحان گستر.
- رضوان‌پناه، مجید. ۱۴۰۱. «دست‌نوشته‌های از مجموعه آثار (سویه‌های اقتصادی با نگاهی بر میراث فرهنگی)».
- شایسته‌فر، مهناز. ۱۳۸۸. «بازسازی یا مرمت»، ماهنامه کتاب ماه هنر، شماره ۱۲۷، صفحات ۴۵-۴۰.

- فرحی‌نیا، امیرحسین. ۱۴۰۲. «دست‌نوشته‌های از مجموعه آثار (تغییر کاربری، مرمت شهری، باززنده‌سازی)». فلامکی، محمدمنصور. ۱۳۹۷. «باززنده‌سازی بناها و شهرهای تاریخی»، چاپ سیزدهم، تهران: موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران.
- کلانتری خلیل‌آباد، حسین. حاتمی‌نژاد، حسین. ۱۳۸۷. «برنامه‌ریزی مرمت بافت تاریخی شهر یزد»، چاپ دوم، تهران: انتشارات فراگستر.
- کرپر، راب. ۱۳۹۶. «فضاهای شهری»، ترجمه: خسرو هاشمی‌نژاد، چاپ سوم، اصفهان: نشر خاک.
- گیرو، پی‌یر. ۱۳۸۷. نشانه‌شناسی، ترجمه: محمد نبوی، چاپ سوم، تهران: انتشارات آگاه.
- لطفی، سه‌نند. ۱۳۹۰. «بازآفرینی شهری فرهنگ میناء: تأملی بر بن‌مایه‌های فرهنگی و گنش بازآفرینی»، نشریه علمی پژوهشی - هنرهای زیبا-معماری و شهرسازی، دوره ۳، شماره ۴۵، ۶۰-۴۷.
- لنگ، جان. ۱۳۹۷. «آفرینش نظریه معماری: نقش علوم رفتاری در طراحی محیط»، ترجمه: علیرضا عینی‌فر، چاپ دهم، تهران: موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران.
- لینچ، کوین. ۱۳۹۵. «تئوری شکل شهر»، ترجمه: سیدحسین بحرینی، چاپ هفتم، تهران: مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران.
- معماریان، غلامحسین. ۱۳۸۲. «مرزهای حفاظت، احیاء، و مرمت بناهای عامیانه و یادمانی»، نشریه علمی ترویجی-شهرسازی و معماری (هفت‌شهر)، سال چهارم، دوره ۱، شماره ۱۳-۱۲، صفحات ۷۷-۷۰.
- Carmona, Matthew., et al. 2003. "Public Places-Urban Spaces: The Dimensions of Urban Design", Publisher By London: Routledg; 1nd Edition.
- Franck, Georg. 2010. "Architektonische Qualität und Raumplanung, In Dortmunder Vorträge zur Stadtbaukunst 2", Zürich: Niggli Verlag AG, Sulgen/Zürich, 74-87.
- Roberts, Peter. Sykes, Hugh. 2000. "Urban Regeneration: A Handbook", Published By London: SAGE Publications; First Edition.

Effective Strategies in Urban Restoration; Aimed at Preserving Cultural Identity in Historical Urban Areas

Mohammad Dabdabeh^{1*} (Corresponding Author)

Ali Haghghat Parast²

Abstract:

The historiography of urban heritage and historical areas is indicative of the complexity and richness of cultural identity, particularly highlighting the role of these cultural legacies as a national heritage. These areas, with their intrinsic historical, social, cultural, economic, and even political dimensions, play a crucial role in preserving and deeply connecting with the future studies of these regions. In this regard, the elucidation of urban conservation as a significant strategy in preserving and enhancing cultural identity in historical urban areas has gained attention. Research findings indicate that urban conservation not only contributes to the preservation of historical structures but also, through revitalization and revival of these areas, can enhance the quality of life for citizens and attract tourists. This research investigates the importance of urban conservation as a strategy for preserving cultural identity in historical urban areas, exploring the solutions, challenges, and positive effects of these initiatives. In essence, this study examines the origins and evolution of perspectives in the field of conservation and protection in contemporary times and is closely related to urban conservation strategies. The research methodology is a combination of literature review (quantitative) to understand theoretical foundations and qualitative methods to identify the values of cultural identity studies. Using quantitative indicators, the performance of urban conservation strategies is evaluated. The results indicate that a comprehensive exploration of the thematic dimensions and theoretical principles can effectively elucidate the consolidation of urban conservation strategies for the preservation of cultural identity in historical urban areas. Therefore, this effort aims to establish a clear structure and correlation between theoretical concepts and urban conservation strategies, highlighting their distinct roles in preserving and enhancing the cultural identity of historical urban areas.

Keywords: Cultural Identity, Urban Restoration, Strategy, Historical Urban Areas, Revitalization.

*¹Dabdabeh Architect, Researcher, Analyst/theorist Active in Specialized Architectural-Interior Architecture Issues, and Instructor. (email: mohammaddabdabeh@yahoo.com)

²Ph.D. Candidate in Urban Planning, Faculty of Art and Architecture, Tehran West Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran [Lecturer in the Department of Architecture and Urban Planning, Islamic Azad University, Tabriz Branch].